

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 2, 2018. Issue 2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher

Center for Geopolitical Studies

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS
MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 2, 2017. Issue 2. Podgorica December 2018.

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA..

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL-Central and Eastern European Online; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA-Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture: Danijela Milićević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Niksic, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 200 copies

CONTENTS:

HUMAN BEHAVIOUR IN THE TERRITORY AFFECTED BY WAR CONFLICT:
THEORETICAL-METODOLOGICAL NOTES AND EXAMPLES OF WAR AND
POST WAR LIFE COURSES

Ana UHER.....109

THREE PORTRETS PRINCE DANILO PETROVIC NJEGOŠ: THE RULER,
WARRIOR, LEGISLATOR

Sasa BRAJOVIC.....123

THE GREAT POWERS AND REFORMS IN MACEDONIA IN 1908

Nada TOMOVIC.....145

HOUSES OF THE YUGOSLAV NATIONAL ARMY-CULTURAL CENTERS OF
THE ARMED FORCES OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF MONTENEGRO

Slavica STAMATOVIC VUCKOVIC.....159

MONTENEGRO AND REGIONAL INITIATIVES

Sasa KNEZEVIC.....185

REVIEWS:.....195

SCIENTIFIC CONFERENCE: MONTENEGRIN 1918 - CONTEMPORARY
PERCEPTION AND REINTERPRETATION, NIKSIC, 19 NOVEMBER, 2018

Milan SCEKIC.....197

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sledećim naučnim bazama: CEOL-Central and Eastern European Online; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA-Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura: Danijela Milićević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 200 primjeraka

SADRŽAJ:

UTICAJ RATNIH SUKOBA NA PONAŠANJE LJUDI NA ODREĐENOJ
TERITORIJI: TEORIJSKO-METODOLOŠKA OBJAŠNJENJA I PRIMJERI
RATNIH I POSTRATNIH TRAUMA

Ana UHER.....109

TRI PORTRETA KNJAZA DANILA I PETROVIĆA NJEGOŠA: NACIONALNI
VLADAR, VOJSKOVOĐA I ZAKONODAVAC

Saša BRAJOVIĆ.....123

VELIKE SILE I REFORME U MAKEDONIJI 1908. GODINE

Nada TOMOVIĆ.....145

DOMOVI J.N.A. – KULTURNI CENTRI ORUŽANIH SNAGA SOCIJALISTIČKE
CRNE GORE

Slavica STAMATOVIĆ VUČKOVIĆ.....159

CRNA GORA I REGIONALNE INICIJATIVE

Saša KNEŽEVIĆ.....185

PRIKAZI:.....195

OSVRT SA NAUČNE KONFERENCIJE: CRNOGORSKA 1918. – SAVREMENA
PERCEPCIJA I REINTERPRETACIJA, NIKŠIĆ, 19. NOVEMBAR 2018. GODINE

Milan ŠČEKIĆ.....197

Original scientific articleTRI PORTRETA KNJAZA DANILA I PETROVIĆA NJEGOŠA: NACIONALNI
VLADAR. VOJSKOVOĐA. ZAKONODAVACSaša BRAJOVIĆ¹Department of Art History, Faculty of Philosophy, University of Belgrade,
Serbia

e-mail: sasabraj@gmail.com

ABSTRACT:

The aim of this paper is to examine three different models of representing Montenegrin ruler Danilo I Petrović Njegoš (1851-1860) – as national ruler, military leader and lawmaker. Even though all of his portraits depict Danilo I as the national ruler, this mode of representation is most accurately present in the lithographic portrait, made in Vienna by Serbian engraver and photographer Anastas Jovanović, in April 1853. Being portrayed in Montenegrin traditional costume, prince Danilo wanted to emphasize his ethnicity and identity of the state, the tradition of his ancestors, along with the contemporary European requirements for rulers' representation. Similarly, presentations of Danilo I as a warrior and commander occur in majority of his portraits to some extent, although the most eloquent statement of his military strategy could be found in lithography which portrays the Prince in his military garment, made by the same artist in Vienna, in June 1852. The achievement of political goals – establishing and reforming institutions, creating and enforcing the law, and acquiring the international recognition of a Montenegrin state – are especially emphasized in posthumous portrait of Danilo I, made by Austrian artist Johann Böss after 1860. The elected portraits demonstrate a desire of Danilo I to

¹ SASA BRAJOVIC: Professor in the Department of Art History at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade and visiting professor at the Faculty of Arts, University of Donja Gorica, Podgorica. She teaches European art and visual culture from 15th to 20th century. The focus of her academic research is visual culture of Montenegro, as well as perception and interpretation of European artistic heritage in the region of the South-Eastern Europe. Her books and papers explore Marian piety and sacral topography of the Bay of Kotor, concepts and phenomena that built Italian voyages of Montenegrin bishop and poet Petar II Petrović Njegoš and portraits of Montenegrin prince Danilo I Petrović Njegoš.

establish the traditional national and social values, but also the principles forged by contemporary world. They confirm development of his personality as a ruler, and significantly contribute to our understanding of a political metamorphosis that Montenegrin state endured due to its first early modern secular ruler, lawmaker, military strategist and reformer.

KEY WORDS:

Montenegro; Danilo I Petrović Njegoš; Portraits; National ruler; Military leader; Lawmaker; Anastas Jovanović; Johann Böss.

SAŽETAK:

U ovom članku istražuju se tri različita modela prezentacije crnogorskog vladara Danila I Petrovića Njegoša (1851-1860), na portretima, kao nacionalnog vladara, vojnog zapovjednika i zakonodavca. Iako svi portreti prikazuju Danila I kao nacionalnog vladara, u tom kontekstu posebno se ističe litografski portret napravljen u Beču od strane srpskog gravera i fotografa Anastasa Jovanovića u aprilu 1853. godine. Na ovom portretu, Danilo je prikazan u tradicionalnoj nošnji kako bi se istakla njegova etnička pripadnost, državni identitet i tradiciju. U članku se analizira i prezentacija Danila I kao ratnika i komandanta u litografiji u kojoj se pojavljuje u vojnoj odjeći koju je napravio isti umetnik u Beč u junu 1852. godine. Portret Knjaza Danila kao zakonodavca analizira se kroz portret koji je nastao posthumno a napravio ga je austrijski umetnik Johann Boss 1860. godine. Analizom portreta ukazuje se na ambicije Knjaza Danila da uspostavi tradicionalne nacionalne i društvene vrednosti, ali i savremne principe. Ti portreti potvrđuju razvoj njegove ličnosti kao vladara i doprinose našem razumevanju političke metamorfoze koju je crnogorska država preživjela tokom vladavine prvog sekularnog i modernog vladara Crne Gore, zakonodavca, vojnog stratega i reformatora.

KLJUČNE RIJEČI:

Crna Gora; Danilo I Petrović Njegoš; Portreti; Nacionalni vladar; Vojni zapovjednik; Zakonodavac; Anastas Jovanović; Johann Böss.

- - - -

O životu Danila I Petrovića Njegoša (25. maj 1826 – 13. avgust 1860) i njegovoj vladavini (1851-1860) saznaje se iz studija u kojima su objavljeni i proučeni dokumenti i analizirana njegova vladarska ličnost.² Nastojanja Danila I da izgradi nezavisnu državu, reformiše i unaprijedi njene institucije prema modelu evropskih zemalja, izvuče je iz zaostalosti i plemenske autarhije, iskazuju se ne samo u njegovim političkim i vojnim naporima, već i u njegovoj posvećenosti evropskoj kulturi i težnjama da je sprovede u svojoj zemlji. O vladarskoj ličnosti knjaza Danila i svim njegovim pregnućima saznaje se preko vizuelnih i verbalnih *slika* koje su mu posvetili njegovi savremenici. Razvoj njegove vladarske ličnosti potvrđuju naročito portreti.³ Oni vizuelno dopunjuju razumijevanje transformacije koju je za kratko vrijeme, od 1852. do 1860. godine, prošla Crna Gora zahvaljujući svom, nakon Crnojevića, prvom svjetovnom vladaru, zakonodavcu, političkom i vojnom strategu i reformatoru ukupnog života – od institucionalnog do običajnog i svakodnevnog.

Knjaz Danilo bio je u potpunosti svjestan značaja vladarske predstave, mogućnosti njene distribucije putem novih medija – litografije i fotografije, a time i njenog djelovanja. Obrazovan, dobro informisan i izuzetno politički svjestan, znao je da portret zastupa i zamjenjuje vladara. Znao je da je portret okosnica percepcije državnog entiteta među savremenicima i uporište sjećanja budućih naraštaja. Zbog toga je brinuo o svojoj reprezentaciji i, uz pomoć profesionalnih umjetnika, birao poze, izraze, odjeću, oružje, ordenje i druge atribute nacije i države koju je zastupao. Svojim predstavama želio je da iskaže i utvrdi tradicionalne društvene vrijednosti, kao i da izrazi one kojima je težio njemu savremeni svijet. Svojim predstavljanjem nastojao je učvrstiti dinastički sistem Crne Gore i iskazati njenu nezavisnost i autonomnost, koju je, gotovo u potpunosti, uspio da obezbijedi na bojnopolju i svojim opsežnim diplomatskim aktivnostima.

2 Ž. Andrijašević, „Političko djelovanje i vladarska ličnost knjaza Danila Petrovića Njegoša“, u: *Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Politički spisi*, Matica crnogorska, Podgorica, 2013, 7-98; B. Pavićević, *Danilo I Petrović Njegoš. Knjaz crnogorski i brdski 1851-1860*, Izabrana djela, tom III, CID, Podgorica, 2007; D. Živković, *Istorija crnogorskog naroda*, tom III, Matica crnogorska, Cetinje, 1998; D. Vuksan, „Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Stupanje na presto i prva godina vlade. Druga godina vlade (1853). Treća godina vlade (1854). Četvrta godina vlade (1855). Peta godina vlade (1856). Šesta godina vlade (1857). Sedma godina vlade (1858). Osmo godina vlade (1859). Deveta godina vlade (1860)“, preštampano iz *Zapisa* V, VI, IX, X (1931, 1932, 1937), Štampa štamparije Zetske banovine, Cetinje, 1936-1939.

3 O posvećenosti knjaza Danila I evropskoj kulturi i o njegovim portretima: S. Brajović, *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša*, Matica crnogorska, Podgorica, u štampi.

Portreti Danila I uobličeni su prema kodovima onovremene vladarske reprezentacije. Kao i drugi evropski vladari, knjaz Danilo se predstavljao kao nacionalni vladalac, vojskovođa i zakonodavac.

Vojskovođa

Iako je na svim portretima knjaz Danilo prikazan u crnogorskom odijelu – odjeći ratnika, i sa oružjem, portret koji ga najpreciznije predstavlja kao vojskovođu je litografija Anastasa Jovanovića (1817-1899),⁴ nastala u Beču krajem juna ili početkom jula 1852. godine

(sl. 1, Muzej grada Beograda, AJ 126, 36 x 53.5 cm).⁵

4 **Anastas Jovanović** bio je slikar, grafičar i fotograf. Bio je jedan od prvih evropskih fotografa i jedan od prvih koji je otvorio fotografski studio u Beču. Izrađivao je daterotipije, potom talbotipije i dijapozitive. Spajao je aktuelna tehnološka dostignuća sa tradicionalnom estetikom, razmišljao o praktičnoj primjeni umjetnosti u širem društvenom okruženju, te je zato s pravom nazvan „prvim srpskim multimedijalnim umjetnikom.

5 Na dozvoli da objavim Jovanovićeve portrete zahvaljujem kolegici Danijeli Vanušić, višoj ku-

Knjaz Danilo tada se vratio iz Rusije, u koju je, kao novoizabrani crnogorski vladar, krenuo početkom 1852. godine, sa težnjom da ga ruski car Nikolaj I potvrdi kao svjetovnog vladara. Potvrdu svog vladarskog statusa dobio je sredinom juna (Andrijašević, 14.). Pri povratku iz Petrograda zadržao se u Beču i pozirao Anastasu Jovanoviću.

(sl. 2, Muzej grada Beograda, pozitiv AJ 1425, 21.2 x 16.8 cm)

Fotografija, odnosno *talbotipija* prikazuje bistu Knjaza, frontalno postavljenu, glave okrenute malo ustranu. Odjeven je u uniformu sa epoletama završenim pletenicama na ramenima, ima odlikovanje i lentu preko grudi. Pogled mu je skoncentrisan, ukupan izgled miran i uravnotežen.

Jovanović ga snima iz neposredne blizine, odozgo. Umjetnik je eliminisao pozadinu naknadnom intervencijom crnim tušem, što je na pozitivu dalo bijelu površinu. Na taj način je svu pažnju posmatrača usmjerio na lik. Desnu stranu Knjaževog lica je osvijetlio, druga je ostala u sjenci, i time ga dodatno „oživio“. Taj „*trenutak istine*“, u kojem ga je posmatralo nemilosrdno oko kamere, Knjaz je izdržao, uzvraćajući pogled sjajnim očima. Nijedna druga fotografija Danila I ne stvara tako neposredan doživljaj njegove ličnosti (Benjamin, 98-130).

Na osnovu ove talbotipije Jovanović je načinio litografski reprezentativni vladarski portret. Knjaz je prikazan gotovo u cijeloj figuri, u uniformi, sa lentom i odlikovanjem. Lijevom rukom obuhvatio je korice spuštene sablje sa temnjakom (gajtan sa kićankom na sablji). Na desnoj šaci mu je rukavica od fine svijetle kože, a u toj šaci drži rukavicu za lijevu ruku. Desnom podlakticom se oslonio na zid na kojem je uklesan crnogorski grb. Na zidu je veliki bikorn (dvorogi šešir) sa perjem. U pozadini je draperija. Iza nje, sa lijeve strane je stjenoviti pejzaž, a sa desne podnožje stuba. Danilo je prvi put potpisan kao knjaz, ćirilicom: *Danil Petrović Njegoš Knjaz Crnogorski*. Lijevo je signatura *Litogr. A. Jovanović 1852*, desno pečat. *Beker*.

Knjaz je potpisan onako kako se potpisivao na svojim pismima od aprila 1852: „Knjaz crnogorski“, ponekad „Knjaz Crne Gore i Brda“, ili „njegova Svjetlost Gospodar Knjaz“ (Benjamin, 98-130).

Na knjaževom licu dominiraju velike i ozbiljne oči. Kosa mu je uredno začešljana i tamnija nego na talbotipiji. Njegovu muževnost naročito ističe svečana vojna uniforma, kakvu su nosili ruski generali, koju je nabavio u Rusiji. Zabilježeno je da ju je nosio na prijemu kod ruskog cara 15/27. juna 1852. u Petergofskom dvorcu (Pavićević, 66.) Vizuelna moć uniforme jedan je od ključnih simboličkih toposa 19. vijeka, a militantni izgled vladara-vojnika zabilježen je na velikom broju portreta evropskih državnika.

U toj uniformi knjaz se kasnije pojavljivao na veoma važnim događajima. Pouzdano se zna da je tako bilo u julu 1853. na Skupštini (tzv. Petrovdanskoj) da bi istakao „svoju supremaciju“. I septembra 1858. kada je ispred Biljarde dočekaio komandanta ruske fregate (Pavićević, 178, 383-384).

Predstavljajući se kao vojnik, Knjaz nastavlja tradiciju predaka, ali svečana uniforma poručuje da će njegova vojna uloga biti veoma organizovana. To obećanje uskoro je ispunio. U martu 1854. godine donio je naredbu o popisu svih vojnih obveznika koji žele da stupe u crnogorsku vojsku. Svaki Crnogorac upisan u vojni spisak morao je na kapi nositi bijeli krst, te je zato vojska prozvana „krstonosnom“. Naredne godine uveo je opštu vojnu obavezu, a 1855. formirao je gardu, elitnu vojnu jedinicu. Vojska je podijeljena na bataljone, stotine i desetine, a njihove starješine

dobile su različite oznake na kapi. Knjaz je 1854. ustanovio i artiljerijski rod vojske.⁶ Čvrsta hijerarija i njena prezentacija u velikoj su mjeri doprinijele vojnim uspjesima Crne Gore, posebno trijumfu u bici na Grahovcu 1858. godine.

Knjaz na Jovanovićevoj litografiji nosi od svile satkanu lentu (*a moiré*) sa bijelim prugama na ivicama. Lenta se završava na njegovom kuku, velikim krstom ordena i krupnom kićankom. Na lijevoj strani grudi mu je zvijezda ordena. Oblik osmokrake zvijezde i mjesto gdje je nosi, trozračni završeci krakova krsta ordena i izgled lente, potvrđuju da je već bio odlikovan ruskim carskim Ordenom svetog Stanislava I stepena. Ovaj orden je dobio ukazom cara Nikolaja I u junu 1852, kada mu je dodijeljena i diploma za orden (Pavicevic, 66.).

Prva klasa Ordena svetog Stanislava, starog poljskog znamenja, u Ruskom carstvu prihvaćenog od 19. vijeka, sastoji se od elemenata koji se vide na litografiji. Veliki krst, od zlata i emajla, sa monogramom SS, nosio se na crvenoj traci sa dvijema bijelim prugama na ivicama, a osmokraka zvijezda sa motom *Praemiando incitat* na lijevoj strani grudi. U Narodnom muzeju Crne Gore sačuvano je nekoliko ovakvih ordena (Kapičić, Vujačić, 388-389, 400, 408.).

Knjaz je desnu ruku oslonio na zid na kojem se jasno vidi crnogorski grb – dvo-glavi orao visoko uzdignutih krila sa velikom carskom krunom nad glavama; ispod je lav u prolazu koji stoji na štitu dijagonalno podijeljenom na četiri polja, u čijem je središtu ponovo dvoglavi orao. Heraldičko polje uokvireno je dvijema bijelim draperijama.

Knjaz Danilo nastavio je Njegoševa promišljaja o izgledu crnogorskog grba i znamenja. Dvo-glavi orao sa raširenim krilima, sa žezlom u desnoj i sferom (šarom) u lijevoj kandži, nalazio se na Medalji za hrabrost koju je 1839. ustanovio Njegoš, izlivenoj od srebra na Cetinju, nakon što je stigla matrica za livenje u julu 1841. godine. Na prsima orla je bio štit sa zlatnim lavom u prolazu.⁷

6 O izgledu znamenja: A. Samardžić, M. Miljić, *Crnogorski državni i dinastički grbovi*, Istorijski institut Crne Gore, Grafo Crna Gora, Podgorica, 2006. O reorganizaciji vojske: Ž. Andrijašević, „Političko djelovanje i vladarska ličnost knjaza Danila Petrovića Njegoša“, u: *Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Politički spisi*, Matica crnogorska, Podgorica, 2013, 39-40.

7 O Njegoševim nastojanjima da unaprijedi izgled ove medalje: J. Milović, „O kovanju medalja u doba vladike Rada“, *Istoriski zapisi*, god. II, knj. V, sv. 1-3, 1950, 69-74; *Njegošev album*, priredio Odbor za proslavu Njegoševe stogodišnjice (1851-1951) na Cetinju, Narodna knjiga, Cetinje, 1951, 33.

Na Jovanovićevoj litografiji takav crnogorski grb je izmijenjen. Modifikacije tako važnog znamenja umjetnik nije mogao izvesti bez dogovora sa Knjazom. Dijagonale koje na četiri polja dijele štit u čijem je centru dvoglavi orao s krunom i visoko podignutim i raširenim krilima naći će se na Grbu knjaza Danila. Velika pažnja koju je Danilo I poklanjao heraldici posvjedočena je i time što neka njegova pisma imaju utisnut takav crnogorski grb.

Stub, čije se podnožje vidi sa desne strane litografije, kao i zid sa desne, stari su simboli moći, postojanosti, samokontrole vladara. Oko njih, ili pored, uvijek je draperija, bremenita porukama, koje upućuju na biblijske teme. Osim što izaziva te drevne asocijacije, draperija je moćan likovni element koji ima važnu ulogu u kompoziciji slike. Posebno naglašava dostojanstvenu uspravljenost vladara i ističe njegovu monumentalnost. Tako je i na litografskom portretu knjaza Danila: draperija mu daruje ekspresivnu snagu i nadograđuje njegovu figuru.

Planinski pejzaž s lijeve strane nije dekorativna slika u slici, već predstava vladarevog domena i moći nad njim. Prikaz zemlje na vladarskim portretima uvijek je dijelom topografski, dijelom idealizovan. Tokom 19. vijeka pejzaž se u literaturi tumačio kao odrednica nacije i, istovremeno, odraz nacionalnih osobina. U umjetnosti pejzaž prezentuje osobine naroda koji ga nastanjuje, što ga definiše kao važnu odrednicu političke ikonografije. Zato pejzaž iza Knjaza jasno upućuje na Crnu Goru. Danilova vitka, ali čvrsta figura naglašava se stilizovanim prikazom Lovćena kao simbola crnogorske slobode i nezavisnosti, koju on brani i zastupa.

Jasno isticanje vladarskih znamenja i atributa vladarske ikonografije dokazuje da je knjaz Danilo tražio reprezentativni portret. Jovanović, iskusan u vizualizaciji državnih programa srpskih vladara, precizno je uobličio njegova nastojanja i stvorio litografiju vrhunskog kvaliteta, umjetničkog i tehničkog.

Da je knjazu Danilu bilo veoma stalo do ovog portreta, do uniforme u kojoj je prikazan, kao i da je sa Jovanovićem promišljao izgled znamenja države koju predvodi, svjedoče njegova pisma umjetniku.

Na putu za domovinu, Knjaz je u Trstu 14/26. jula 1852. napisao prvo pismo Jovanoviću. Ono svjedoči da se oslanjao na trgovce iz Trsta, Draga Petrovića i Alek-

sandra Marinovića, kao i svog sekretara, Dimitrija Milakovića, kao posrednike u dobijanju dva portreta „pokojnoga Gospodara“ i jednog od „onijeh mojih“, „mondi-
ra“, „pečata i pasoša“.

Drugo pismo Knjaz je pisao 7. avgusta 1852. na Cetinju, na papiru koji ima uti-
snut suvi žig sa istim grbom koji se vidi na litografiji, što dokazuje da se Knjaz u Beču
postarao i oko izgleda svoje korespondencije. U pismu sada traži da mu se pošalju
svi portreti, mundir, kao i ikone i knjige koje je donio iz Rusije, oko kojih traži da se
zauzme trgovac Demetar Tirka, Jovanovićev investitor i saradnik. Oba pisma čuvaju
se u zaostavštini Anastasa Jovanovića u Muzeju grada Beograda (Nikić, 286-301).

Pečati i pasoš koje knjaz Danilo pominje u prvom pismu najvjerovatnije su
umjetnikovi nacrti za državna znamenja Crne Gore. To svjedoči da je mladi Knjaz
ozbiljno promišljao način organizacije, ali i institucionalne prezentacije svoje ze-
mlje, kao i to da je njegove ideje vizuelno postavljao Jovanović. Portreti „pokojnog
Gospodara“, koji se pominju u prvom pismu, Jovanovićevi su litografski portreti
Njegoša, a jedan od „onijeh mojih“ mora biti ovaj reprezentativni litografski portret.
Svi portreti koji se traže u drugom pismu su talbotipski i litografski portreti Danila
I koje je Jovanović izradio tokom 1851. i 1852. godine (Brajović, 161-183).

Uniforma mu je poslana. Preslik litografskog portreta u uniformi čuva se u sobi
knjaza Danila u Biljardi. Knjaz je dobio i druge portrete koje mu je uradio Anastas
Jovanović. Izvjesno je da ih je sve već platio, jer je Jovanović od svog rada živio.

Iz dokumenata se saznaje da je knjaginja Darinka Petrović odnijela sa Cetinja
predmete koji su pripadali Knjazu: odjeću, oružje, portrete, poklone koje je dobio od
ruskih careva i neke dragocjenosti, uključujući i knjaževsku kapu, sa koje je ostavila
grb sa brilijantima (Vujović, 83). Vuk Popović, sveštenik iz Risna i kateheta kotorske
gimnazije, tvrdi da se Knjažev brat, veliki vojvoda Mirko Petrović, protivio da ona
odnese „najljepšu Knjaževu promjenu“, ali joj je na kraju „na sve jade dao“ (Popović,
377-379). Ne zna se pouzdano koja je to „*promjena*“ bila. Moguće je da je to bila ova
svečana uniforma.

Nacionalni vladalac

Nacionalna ideja – dominantna sociološka i kulturološka okosnica 19. vijeka – uobličila je i način prezentacije vladara. Svi evropski vladaoci, osim donekle austrijskih i britanskih koji vladaju višenacionalnim komonveltima, često se prikazuju u narodnim odijelima.⁸ Predstavljajući u narodnom odijelu isticalo je nacionalnu pripadnost vladara i bilo uporište konstrukcije vizuelnog identiteta nacije.

Crnogorci su svoje narodno odijelo stalno nosili. Sudeći prema zapisima i portretima, Njegoš ga je nosio u Beču i italijanskim gradovima. To odijelo je odjeća ratnika, herojski identitetski obrazac crnogorskog naroda. Iako Njegoš nije bio kreator svitne muške crnogorske nošnje,⁹ svojim ugledom i pojavom učinio je da ona postane normativ, identifikacioni kôd crnogorskog identiteta, slobode i nezavisnosti u Evropi (Mrvaljević, 103-146).

Takvu prezentaciju brižljivo je nastavio i dalje gradio njegov nasljednik, knjaz Danilo I. Na Cetinju, u Kotoru, Beču, Petrogradu i Parizu nosio je crnogorsko odijelo i u njemu uvijek pozirao fotografima, potvrđujući se kao nacionalni vladalac.

Svi sačuvani portreti Danila I tako ga prikazuju. Ovaj kôd vladarske reprezentacije vizuelno je postavljen u prvim godinama Knjaževe vladavine, u ateljeu Anastasa Jovanovića. U crnogorskom odijelu prvi put mu je pozirao u Beču u novembru 1851. i potom, kao potvrđeni crnogorski knjaz, krajem juna i početkom jula 1852. godine, istovremeno kada je pozirao i u vojnoj uniformi. Različitim odijelima Knjaz je pokazivao da se prilagođava političkim okolnostima i kulturnim modelima koji su se u njegovoj ličnosti i politici međusobno preplitali i nadopunjavali.

I zapisi savremenika svjedoče da je knjaz Danilo uvijek nosio crnogorsko odijelo. Kada bi sa Cetinja stigo u Kotor, preobukao bi se u svečano crnogorsko odijelo („preobučen na crnogorsku“), kako zapisuje Vuk Popović (Popović, 136). Presvla-

⁸ O tome: A. Assmann, „Die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen. Nationale Diskurse zwischen Etnisierung und Universalisierung“, in: *Bilder der Nation. Kulturelle und politische Konstruktionen des Nationalen am Beginn der europäischen Moderne*, Eds. U. Bielefeld, G. Engel, Hamburger Ed., Hamburg 1998, 379-400; N. Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku. Sistem evropske i srpske vizuelne kulture u službi nacije*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2006, 135-136.

⁹ Utvrđeno je da je svečana crnogorska odjeća 19. vijeka imala osobenosti zabilježene u mnogim dokumentima (testamenti, parnice...) iz vremena Crnojevića, i da je postojala prije Njegoša.

čenje u svitnu crnogorsku nošnju nakon dugog i tegobnog jahanja niz Lovćen, da bi se predstavio austrijskim zvaničnicima i građanima Kotora, bio je državnički čin.

Serdar Rade Turov Plamenac bilježi kako je, vozeći se barkom pored turske tvrđave na ostrvu Lesendu na Skadarskom jezeru, Knjaz naredio da ga provezu blizu turskih topova. On im je „izaša u sred lađe otvoreno u zlatno ođelo sa ordenima“. Pošto su ga Turci prepoznali, „u taj mah prane gusti dim od praha na tvđavi kao kada top upali da su svi u lađi uzeli da Turci gađaju Knjaza crnogorskog u lađi“ (Plamenac, 45).

Francuski književnik i novinar Arman Baše (Armand Baschet), koji je Knjaza posjetio u Rijeci Crnojevića u aprilu 1856, zapisao je da je crnogorski vladar odjeven u „veliki crnogorski kostim“ (*en grand costume monténégrin*), protkan najfinijim zlatovezom, a o pojasu mu sjaje srebrni revolveri, ukrašeni dragim kamenjem. Jedini detalj koji nije nacionalni su njegove končane rukavice (Baschet, 646-663).

Austrijski umjetnik Feliks Kanic (Felix Kanitz), koji je bio gost knjaza Danila i knjaginje Darinke na Cetinju poslije trijumfa na Grahovcu u maju 1858, opisujući njihov susret u lajpciškom *Illustrirte Zeitung*, br. 812, 22. januara 1859, ističe da ga je Danilo I dočekaod odjeven u „bogatu odjeću – kostim njegove zemlje“, sa puno stranih odlikovanja i „krstom za zasluge“ (*Verdenstkreuze*).¹⁰

Sudeći prema portretima Anastasa Jovanovića, Danilo I je i u Beču uvijek bio u crnogorskom odijelu. Umjetnikov sin, arhitekt Konstantin Jovanović, bilježeći uspomene svog oca na susrete sa crnogorskim knjazom, pominje da je Danilo I u Petrogradu bio „naravno u krasnom crnogorskom odelu“ (Jovanović, 25).

Nosio ga je i u Parizu u martu 1857. U njemu je predstavljen na litografiji *Le prince Danielo et sa suite*, čiji je autor Lanž (Janet Lange), a koja je objavljena na naslovnoj strani časopisa *L'Illustration, Journal Universel*, br. 735, 28. marta 1857. U uvodnom tekstu ovog magazina (*Histoire de la semaine* /tema nedjelje), novinar i urednik Polan (Victor Pauline) ističe da su crnogorski knjaz i njegova pratnja izazvali

¹⁰ Kanic vjerovatno misli na krst Ordena za nezavisnost Crne Gore, mada je traka koju opisuje (doduše u drugačijem redosledu /crveno-plavo-bijela, što se u opisima često permutovalo), pripadala Medalji za hrabrost i Obilića medalji. Iako se Danilov krst u to doba nosio na traci bijele boje sa dvije crvene pruge po ivicama, može se pretpostaviti da je Kanic pogriješio u navođenju boja trake, a ne oblika znamenja.

veliko interesovanje u Parizu, između ostalog i zbog „životisnih kostima njihove zemlje“. U crnogorskom odijelu snimljen je i u ateljeu najuglednijeg francuskog fotografa Le Greja (Jean-Baptiste Gustave Le Gray).¹¹

Najprecizniji i najreprezentativniji izraz predstavljanja knjaza Danila kao nacionalnog vladara je litografski portret Anastasa Jovanovića, nastao u Beču krajem aprila 1853. godine

(sl. 3, Muzej grada Beograda, AJ 124, 36 x 53.5 cm).

¹¹ O ovoj fotografiji: M. Đurić, „Raritetni portreti Knjaza Danila i Knjeginje Darinke nastali u bečkim i pariskim ateljeima Dizderija i Le Greja iz fonda Arhiva Jugoslavije“, *Istorijski zapisi*, LXXXV, 1-2, 2012, 25-36; Eadem, *Istorija fotografije Crne Gore od 1840. do 1940. godine. Uticaj fotografije na kreiranje vizuelnog identiteta Crne Gore*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2013, 43-46.

Nakon okončanja rata sa Osmanskom imperijom, krajem aprila 1853. knjaz Danilo je otputovao u Beč, na poziv austrijskog cara Franja Josifa. U carskoj prijestonici priređen mu je poseban doček, vojna parada i prijem kod cara, koji ga je odlikovao Ordenom гвозdene krune I stepena (Pavicevic, 169).

Dok je boravio u Beču, Jovanović je načinio njegov talbotipski portret, na kojem je Danilo I prikazan u crnogorskom odijelu, gologlav, u sjedećem položaju. Istovremeno, Jovanović je izradio crtež na kojem je Knjaz prikazan kako stoji, frontalno okrenut, do koljena, odjeven u crnogorsko odijelo, gologlav, sa dušankom preko ramena. Akademska umjetnička praksa zahtijevala je crtež kao inicijaciju stvaralačke misli koja će se, potom, razraditi u drugim medijima. Ovaj crtež je idejna osnova pomenute raskošne kolorisane litografije.

Na njoj je Knjaz postavljen frontalno, u punoj figuri do koljena. Odjeven je u crnogorsko odijelo i ima knjaževsku kapu od zimskog hermelina sa tufom (visokom perjanicom) i produžetkom od crvene kadife, koju drži u lijevoj ruci. Potpisan je s lijeve strane, ćirilicom, kao *Danilo I Knjaz Crnogorski*, a sa desne kao *Daniel I Fürst von Montenegro*. Ispod portreta su signature, ćirilicom: s lijeve strane, *Litog. A. Jovanović 1853*, a desno *pečat J. Heflih*.

Ispod crnogorskog odijela, Danilo I nosi bijelu košulju i svilenu crnu mašnu. Pisani izvori i Jovanovićevi portreti svjedoče da je već Petar II Petrović Njegoš nosio ove elemente evropskog odijela, kao i cipele i rukavice. Njegov primjer slijedili su imućniji Crnogorci, a Danilo Petrović je odrastao u takvoj kulturi odijevanja. Košulja i kravata bile su suštinske oznake modernog evropskog muškarca. Rukavice, koje su predstavljene na pretodno analiziranom portretu Danila I, i pomenute u Baševom opisu, bile su atribut visokog socijalnog i intelektualnog statusa. Ovi elementi odjeće, kombinovani sa crnogorskom nošnjom, iskazuju da je Knjaz u svom ukupnom životu i svim aktivnostima, istovremeno odan tradiciji i okrenut modernosti.

Preko košulje nosi dugu bijelu dolamu upasanu silavom, preko kojeg je svilen pojas. Povrh je džamadan bez rukava od crvene kadife, opervažen gajtanima od pozlaćene srme, i jelek po čijem su obodu pozlaćene toke. Na nogama su mu crnogorske gaće plave boje. Preko ramena mu je dušanka od crvene čoje sa krznom na rubovima, ukrašena zlatnim floralnim motivima. Od oružja ima samo jatagan, o lijevom boku.

Poza knjaza Danila je ležerna, jer time izražava sigurnost. Desna šaka odmara se na kuku, a lijeva, kojom drži kapu, spuštена je pored sablje. Sablja nije samo referenca na junaštvo Crnogoraca, već stari kôd evropske vladarske reprezentacije. Gospodar je miran i dostojanstven, ali je, istovremeno, kao vojnik i vojskovođa, spreman na borbu, kao i oni koje predvodi. Dok je na ranim Jovanovićevim portretima Danilo I čvrsto stezao balčak sablje, sada je i ne pridržava, jer vlada autoritetom. Time demonstrira mirnodopsku politiku, na kojoj je, u kontekstu ondašnjih političkih težnji, naročito Austrije, morao da insistira.

Knjaževa figura, nadograđena raskošnom odjećom i ogrtačem, djeluje masivno i snažno. Intenzitet grimizne crvene boje tome izuzetno doprinosi. Jakim tijelom vlada blago lice. Ono je dotjerano, obrazi i usta su zarumenjeni. Oči su blistave i plave, mirno gledaju malo ustranu. Kosa je uredno začešljana, zlatnog sjaja.

Na lijevoj strani grudi nosi ruski Orden svetog Stanislava. U duhu zvaničnog prihvatanja titule Danila I od strane Austrije – tada, pored Rusije, najmoćnije evropske sile – njegov status naglašen je i na njemačkom jeziku: *Daniel I Fürst von Montenegro*.

Kolorisani litografski portret Danila I angažovan je politički konstrukt. Prikazujući se kao nacionalni vladalac, Danilo I poručuje da je vladar zemlje čija se autonomnost mora poštovati i potvrditi. Poručujući portret za čije je izvođenje bila potrebna umjetnička izvrsnost, vještina izrade i kvalitet boja i papira – dakle, veoma skup – Danilo I, uz svesrdnu pomoć Jovanovića, demonstrira svoj vladarski status. Predstavljajući se na njemačkom jeziku, želi da u austrijskoj javnosti bude prepoznat i zastupljen kao vladar autonomnog državnog entiteta.

Zakonodavac

Knjaz Danilo je sproveo reforme poreskog sistema i vojske, uspostavljao diplomatsku službu, popisao stanovništvo i vojne obveznike. Organizovao je carinski sistem, izgradio most i odbrambene kule, preduzimao korake da razvije poljoprivredu i podigne grad u Bjelopavličkoj ravnici. Obnovio je školu i štampariju na Cetinju, starao se o školovanju crnogorskih mladića u inostranstvu. Iskorjenio je neke stare običaje, gušio pobune radi jačanja države i suverene vlasti. Brinuo je o izboru crno-

gorskog mitropolita, učenosti sveštenika, njihovim pravima, obavezama i finansiranju (Andrijasevic, 69-90, 221-248). Donio je *Zakonik Danila Prvog knjaza i gospodara Crne Gore* (štampan u Novom Sadu 1855, uz izmjene teksta manuskripta), koji je svečano proglašen na sjednici crnogorske Skupštine 23. aprila /5. maja 1855 (Bojović). Stvorio je državu čije su granice bile priznate i zvanično utvrđene u aprilu 1860, institucije postavljene, privreda unaprijeđena. To je bilo zavještanje čovjeka koji je imao samo 34 godine kada je ubijen, i samo devet godina da preobrazi politički, društveni i kulturni život Crne Gore.

Njegova pregnuća najjasnije izražava reprezentativni portret izveden tehnikom ulja na platnu.

sl. 4, inv. br. 197, 127 x 164, 5 cm).

Čuva se u Dvoru kralja Nikole na Cetinju (Nije signiran. Pripisan je bečkom slikaru Johanu Besu (Johann Böss, 1822-1887) i datiran oko 1855. godine (Kapicic, 75-76, 104, 147). Ali, nastao je postuhmno, vjerovatno početkom sedme decenije 19. vijeka.

Ovaj reprezentativni portret jasno bilježi sve već razrađene i opisane attribute vladarske reprezentacije Danila I. Knjaz je predstavljen frontalno, do ispod koljena. Odjeven je u svečano nacionalno odijelo, preko kojeg je raskošni ogrtač – husarska dolama sa gajtanima i krznom na ivicama. Knjaževska kapa sa visokom tufom položena je na jastuk u prednjem planu, čime se ističe njena funkcija u prijenosu vlasti na izabranog nasljednika.

Tu su i četiri velike zvijezde ordena. Ordenje nije precizno predstavljeno. Ipak, prema oblicima i pravilima nošenja, donekle se može razaznati. Velika zvijezda na desnoj strani Knjaževih grudi, sa crvenim krugom u sredini, pripada Ordenu svete Ane I stepena, koji je Knjaz dobio od ruskog cara Nikolaja I za zasluge u ratu protiv Turske 1853. godine.¹² Ovom ordenu pripada svilena lenta crvene boje, sa žutim prugama po ivicama, koju Knjaz nosi o lijevom ramenu.

Na lijevoj strani su tri zvijezde, u dva reda. Na vrhu prsa je zvijezda Ordena gvozdene krune, kojim je Danila I odlikovao austrijski car krajem aprila 1853, a koji mu je uručio carski izaslanik, baron Mamula, u julu iste godine na Cetinju. Orden se sastoji od osmokrake zvijezde koja se nosila na lijevoj strani grudi, u čijem je centru gvozdена kruna, oko koje je natpis *Avita et aucta*, medalje u obliku dvoglavog carskog orla sa krunom nad glavama i lente koja ponavlja osnovne boje zvijezde i medalje – kraljevsko plavu i zlatnu (Kapičić-Vujačić, 75-77, 84, 89). U donjem redu, prema tokama, zvijezda je Ordena svetog Stanislava. Prema mišici je zvijezda kojom je umjetnik želio asociirati na Orden za nezavisnost Crne Gore, koji je Knjaz ustanovio u aprilu 1853. i namijenio herojima crnogorsko-turskog rata, kao i zaslužnima za odbranu nezavisnosti Crne Gore (Jovicevic, 31). U doba knjaza Danila izlivaio se samo krst Ordena: sa zaobljenim ivicama i dužim vertikalnim krakom, u početku skroman, kasnije presvučen crnim, a njegov središnji dio crvenim emajlom. Knjaz Danilo je od ustanovljenja Ordena promišljao o izgledu njegove zvijezde, ali njeno

¹² *Srbske novine*, u br. 96, 22. avgusta 1853, prenose vijest iz *Osservatore Triestino*, koji sa Cetinja 9. avgusta javlja da je baron Mejendorf, „po nalogu n. v. Cara ruskog doneo ordene: knjazu Danilu sv. Ane prvog stepena...”

ostvarenje nije dočekaao.¹³ Zvijezda ordena I stepena, izlivena od srebra, sa osam granuliranih i trozračnih krakova, i krstom u sredini, nije precizno predstavljena na ovom portretu, jer je umjetniku bila nepoznata, ali je na nju simbolično ukazivala.

U lijevoj Knjaževoj ruci je sablja. Ona iskazuje njegov udio u borbi za nezavisnost države. Šaka je obuhvatila korice, ne balčak, što ukazuje na završetak vojevanja i mirnodopsku politiku. U desnoj ruci mu je svitak papira. Svitak pokazuje da je Knjaz učen vladar. Tako je naglašen univerzalni kvalitet još iz antičkog doba: predstavljen je obrazovani ratnik, u kome su pomireni Mars i muze, podjednako spreman da čini djela o kojima vrijedi pisati i *piše djela koja vrijedi čitati*. Svitak prikazan na portretu ističe da je Danilo I pisac zakona, sprovodilac opsežnog legislativnog programa koji, poput drugih građana Crne Gore, i sam mora da poštuje.

Enterijer sa raskošnom foteljom i stolom u duborezu ukazuje da je to radni kabinet u kojem je Knjaz ostvario intelektualno pregnuće. Evropski vladari se, od vremena Napoleona I, često prikazuju u kabinetu. Time se iskazuje ideja modernog vladaoca koji neumorno radi za blagostanje svog naroda.

Veliki stubovi od crvenog jaspersa i teška tamnozeleno draperija davnašnji su simboli moći i postojanosti vladara. Uz lijevi stub penje se grana lovora, simbol pobjede. Stubovi ojačavaju Knjaževu figuru, utvrđuju kompoziciju i doprinose utisku raskoši. Iza njih se otvara planinski pejzaž kao jasna referenca na domen Knjaževe vlasti, koji on brani i zastupa. Olujno nebo ukazuje na teško dobijenu nezavisnost. Ipak, oblaci se razmiču da bi se ukazao stilizovani prikaz Lovćena, simbola slobodne Crne Gore.

Sva tegoba koju je iskusio Knjaz – pritisci, opstrukcije, atentati, koncentrisani u kratkom vremenu – nije se smjela vidjeti na vladarskom portretu. Prikazan je kao izuzetno mlad, blagog izraza, krupnih i sjajnih očiju. Pogled mu je upućen prema lijevoj strani, nagore, izvan prostora u kojem boravi i on i posmatrač. Zagledan je u budućnost i beskraj.

Ovaj programski portret definiše Danila I kao stub crnogorske države i nacije. Jasno promovije njegovu centralnu ulogu u sticanju nezavisnosti zemlje i stvaranju

13 Prva reorganizacija Ordena za nezavisnost bila je u doba knjaza Nikole 23. aprila /5. maja 1861, kada je dobio tri stepena. Uz I stepen išla je srebrna osmozraka zvijezda sa aversom ordena po sredini.

njenih zakona. Predstavlja ga u duhu tradicionalnog herojskog etosa, ali i u skladu sa modernom prezentacijom evropskih državnika. On je novi tip vođe, istovremeno Crnogorac i Evropljanin, ratnik i zakonodavac, lider i građanin. On je metafora uspostavljene države, čije su granice potvrđene za njegovog života, a u potpunosti priznate na Berlinskom kongresu 1878. godine.

Jahan Bes je portret Danila I formirao na osnovu litografija i uputstava Anastaša Jovanovića. Potom mu je podario karakteristike bečkog bidermajera – ružičast inkarnat i nježno lice i izraz, meko osvjetljenje, svijetao kolorit, detaljnost, ali ne i preciznost u izradi znamenja, pejzaža, enterijera.

Reprezentativni portret poput ovog uvijek nastaje prema porudžbini. Pošto je Danilo I na njemu predstavljen kao kreator principa ugrađenih u budućnost Crne Gore, idejno uobličenje slike nije se moglo postići bez učešća onoga koji ju je poručio. Moguće je da je knjaz Danilo, imajući povjerenje u Anastasa Jovanovića, s njim pregovarao o izradi svog reprezentativnog portreta u tehnici ulja na platnu. Pošto je Bes u njoj bio vještiji, Jovanović ga je, kao i prilikom porudžbine Njegoševog i portreta Pera Petrovića, angažovao.

Ali, portret nije dovršen za života Danila I. Način na koji je postavljena knjaževska kapa, naslikano lice i usmjeren pogled knjaza Danila, postojanje zvijezde Ordena za nezavisnost Crne Gore, dokazuju da je slika nastala nakon ubistva crnogorskog vladara. Ova programska slika koja vizualizuje *tijelo* države i prijenos vlasti – stari koncept *translatio imperii*, koji objedinjuje božansku i zemaljsku sukcesiju vladarske moći – u potpunosti je izvedena prema zahtijevu onog koji je tu vlast naslijedio, knjaza Nikole Petrovića Njegoša.

SUMMARY

Montenegrin prince Danilo I Petrović Njegoš (1826-1860/1851-1860) implemented numerous reforms of state institutions, as well as of tax, customs and military systems. He restored school and printing office in Cetinje, supported education of Montenegrin youth abroad, worked on abolishing the traditional customs and suppressing rebellions in order to strengthen the sovereign government. “The Law codex of Danilo the First, Prince and Ruler of Montenegro” was solemnly announced at the meeting of Montenegrin Parliament in 1855. He created a state which borders were established and internationally recognized in 1860, with institutions that were consolidated and the economy improved. All these achievements were legacy of a man, only 34-year-old at the time of his murder, who spent only nine years of his life in re-establishing political, social and cultural life of Montenegro.

The ruler’s identity of prince Danilo I is elaborately fashioned in his portraits. As he was entirely aware of the importance that image of the ruler could convey, he widely used the advantages that the new media – lithography and photography – offered to the process of communication during the 19th century. Broadly educated, well-informed and politically knowledgeable, he knew that the portrait could be the pivotal point of a state, perceived by contemporary audience. Therefore, his portraits were shaped in accordance to the most popular models of ruler’s representation. Similar to other European political leaders, prince Danilo was portrayed as a national ruler, military commander and lawmaker.

His identity as a military leader is most elaborately fashioned in the lithographical portrait in uniform, made by Serbian engraver and photographer Anastas Jovanović in 1852 in Vienna. The militant disposition of a ruler-warrior is the dominant symbolic focal point of the 19th century political representations. Presenting himself as a soldier, Prince followed the tradition of his ancestors, although his ceremonial garment announces the systematic nature of his military government.

The national identity of Danilo I was emphasized in coloured lithography, made by Anastas Jovanović in 1853 in Vienna. Representing himself as a national ruler in Montenegrin traditional costume, Danilo I declared that he is a leader of a state which autonomy should be acknowledged and confirmed. The inscriptions in German further contribute to his desire to be recognized in the eyes of Austrian and

European audience as a ruler of a sovereign political entity.

The political goals that Prince fulfilled are successfully portrayed in the oil painting made by Viennese painter Johanes Bes. This posthumous portrait was probably made in 1870s, ordered by prince Nikola Petrović Njegoš. The paper roll in his right hand suggests his role as a writer and enforcer of an extensive legislative program, and the depicted interior could resemble the working cabinet in which he has achieved his intellectual endeavour. These elements implied the idea of a modern ruler who tirelessly works for the well-being of his people. This official portrait represents Danilo I as a pillar of Montenegrin state, clearly promoting the central role that prince had in acquiring the state independence and in creation of its laws.

REFERENCES:

- Andrijašević Ž., *Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Politički spisi*, Podgorica, 2013.
- Andrijašević Ž. M., *Crnogorska crkva 1852-1918*. Nikšić, 2008.
- Baschet A., „Une visite au prince du Monténégro“, *Revue des Deux Mondes*, XXVI anne – seconde periode, tome cinquième, Paris, 1856.
- Benjamin V., *O fotografiji i umetnosti*, Beograd, 2007.
- Bojović J., *Zakonik knjaza Danila*, Titograd, 1982.
- Brajić S., „Portreti Danila I Petrovića Njegoša Anastasa Jovanovića“, *Identiteti i mediji-Umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba*, Novi Sad, 2017.
- Nikić Lj., „Anastas Jovanović i Crna Gora“, *Istoriski zapisi X/XIII*, 1-2 (1957).
- Jovanović K. A., *Razne uspomene Konstantina A. Jovanovića na vladare Srbije i Crne Gore 19. veka*, Beograd, 2012.
- Jovičević M., *Crnogorska odlikovanja*, Cetinje, 1982.
- Kapičić A., *Umjetnička zbirka Državnog muzeja na Cetinju*, Podgorica, 1999.
- Kapičić A., Vujačić V., *Strana odlikovanja u Crnoj Gori*, Cetinje, 2005.
- Mrvaljević Z., *Crnogorska narodna nošnja*, Cetinje, 1999.
- Pavičević B., *Danilo I Petrović Njegoš. Knjaz crnogorski i brdski 1851-1860*, Podgorica, 2007.
- Plamenac R. T., *Memoari*, Podgorica, 1997.
- Popović V., *Pisma Vuku Karadžiću*, Podgorica, 1999.
- Samardžić A., Miljić M., *Crnogorski državni i dinastički grbovi*, Podgorica, 2006.
- Živković D., *Istorija crnogorskog naroda*, Cetinje, 1998.
- Vasić Č., *Umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba*, Novi Sad, 2017.
- Vujović D., *Knjeginja Darinka – politička aktivnost*, Cetinje, 1968.